

Lausunto opetusministeriölle

KUVAOHJELMALAINSÄÄDÄNNÖN KOKONAISUUDISTUS

Olette varannut Kuluttajavirastolle mahdollisuuden lausua uuden kuvaohjelmalainsäädännön kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän ehdotuksesta. Kuluttajavirasto lausuu ehdotuksesta kunnioittavasti seuraavaa:

Pidämme ehdotettua lainsäädännön uudistusta suurelta osin kannatettavana. Yhdenmukainen luokittelu ja yhdenmukaiset ikärajat kaikille kuvaohjelmatyypeille, ohjelmien sisällöstä kertovat symbolimerkinnot, lasten mediakasvatus ja vanhempien valistus ovat tärkeitä ja tarpeellisia uudistuksia. Ehdotuksessa on kuitenkin joitakin aivan keskeisiä yksityiskohtia, joiden muuttamista tai tarkentamista pidämme tärkeänä, jotta kuvaohjelmalain perustarkoituksena oleva lasten suojeleminen toteutuisi riittävällä tavalla.

Lakiehdotuksen 6 §

Ehdotuksen laiksi kuvaohjelmien luokittelusta ja merkitsemisestä 6 §:ssä on tarkoitus kieltää ainoastaan kuvaohjelman tarjoaminen alle 18-vuotiaalle, jos ohjelmalle on asetettu 18-vuoden ikäraja, muiden ikärajojen jäädessä suosituksiksi. Myös kriminalisoinnin on tarkoitus poistua muiden kuin K18 ikärajojen vastaiselta kuvaohjelmien tarjoamiselta. **Emme pidä ehdotusta hyväksyttävänä tältä osin, koska se on ristiriidassa lain tavoitteen ja ehdotetun 10 §:n sanamuodon kanssa ja veisi toteutuessaan pohjan pois lasten suojelemiselta heidän kehitykselleen haitallisilta kuvaohjelmilta. Emme vastaavasti myöskään pidä riittävänä sitä, että tilausohjelmalvelujen tarjoajan on varmistettava ainoastaan, etteivät alle 18-vuotiaat saa esteittä nähtäväksi sellaisia kuvaohjelmia, joille on asetettu 18-vuoden ikäraja ja että ainoastaan näissä tapauksissa edellytetään vahvaa sähköistä tunnistamista**, muiden kohdalla vahvan tunnistamisen jäädessä suositukseksi (s.34, ehdotus 6 §:n yksityiskohtaisiksi perusteluiksi). Ilman tehokasta tunnistamista ei ole riittäviä keinoja estää lapsilta pääsyä heille haitalliseen aineistoon.

Pienryhmä 1 (Kuvaohjelmien luokittelujärjestelmä ja ikärajat) on ehdotuksen liitteessä 1 tehnyt ehdotuksen luokittelurungoksi kuvaohjelmien haitallisuuden arviointiin. Vaikka ehdotus ei olekaan osa hallituksen esitystä tai ehdotettua lakia, se antaa kuitenkin osviittaa mahdollisista luokittelun linjoista. Ehdotuksen mukaan 16-vuotiaille voisi näyttää kuvaohjelmia, joissa esiintyy voimakkaita väkivallan tai pakottavan seksin kuvauksia/paljon ihannoivaa väkivaltaa/voimakkaita, yksityiskohtaisia seksikuvauksia/voimakkaita, pelkoa herättäviä kuvauksia (realistinen, raju tuhokuvaus, sadismi, pitkitetty uhka, kauhu, uhrien kärsimysreaktiot)/, ihannoivaa rasismia tai syrjinnän kuvausta/ihannoivaa päihteiden/huumeiden kuvausta. Nämä ehdotuksen kuvaukset ovat nähdäksemme kovin rajuja 16-vuotiaillekin näytettyinä. On kestävämpää, että vaikkapa 8- tai 12-vuotias voisi päästä käsiksi tämänkaltaiseen materiaaliin, joka ei ainoastaan ole hänen kehitykselleen haitallista (ehdotettu 10 §), vaan omiaan selkeästi vaarantamaan hänen kehitystään.

Tämä käy ilmi myös saman pienryhmän ehdotuksesta: ehdottaessaan ainoaksi juridisesti sitovaksi ikärajaksi juuri 18 vuotta, ryhmä toteaa, että ehdotus täyttää audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin *minimis*säännöksen, jonka mukaan lapsia on suojeltava heidän kehitystään *vakavasti* vaarantavalta aineistolta. Työryhmä tulee näin epäsuorasti myöntäneeksi, ettei suojele vaarantavalta

aineistolta tule toteutumaan. Muuta perustetta ei anneta kuin että mahdollisten haitallisten vaikutusten näkökulmasta ei ole yksiselitteisiä perusteita asettaa ikäraajat valittuihin vuosiin. Varsinaisessa työryhmäehdotuksessa hallituksen esitykseksikään ei anneta riittäviä perusteita sitovuuden ja kriminalisoinnin rajaamiselle vain K18.

Pidämme huolestuttavana, että lasten suojelemiseksi annetussa lainsäädäntöehdotuksessa on pidättäytytty minimiharmonisaatiotasolla annetun AV-direktiivin minimirajan saavuttamiseen juuri ja juuri. Se, että muualla kuin Suomessa tarjotaan vahingollista materiaalia, johon suomalaislapsetkin saattavat päästä käsiksi, ei ole peruste tinkiä oman suojelumme tasosta. Ilmaistemme muutenkin huolestumme siitä, että pienryhmä 1:n ehdotuksessa kuvaohjelmien luokittelujärjestelmästä ja ikärajoista lähestymistapa vaikuttaisi kautta linjan olleen rajanvedon tekeminen lapsen kehitystä *vaarantavan*, ei esimerkiksi lapsen kehitykselle haitallisen sisällön, perusteella ja että tämä lähestymistapa näkyy myös 10 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa, ks. kommenttimme jäljempänä.

Lakiehdotuksen 5 §

Ehdotuksen 5 §:n mukaan kuvaohjelman tarjoajalla olisi toki huolellisuusvelvoite huolehtia ettei kuvaohjelmaa tarjota merkittävä ikärajaa nuoremmalle ilman asianmukaisia esteitä ja varoituksia siitä, että ohjelmalle on asetettu ikäraja ja että televisiotoiminnassa lapsen kehitykselle haitalliset ohjelmat lähetetään sellaiseen aikaan, jolloin lapset eivät tavallisesti katso kuvaohjelmia.

Ikärajan sitovuus ja sen vastaisen tarjonnan kriminalisointi on kuitenkin vahva viesti ja voimakas kannustin. Suosituksen valitseminen kiellon asemesta antaa toisenlaisen viestin, edustaa heikennystä vallitsevaan tilaan ja on omiaan vaikuttamaan asenteisiin. On aina odotettavissa, että jos ja kun ikäraajat mielletään vain suosituksiksi, niin vanhemmilla, toimijoilla kuin viranomaisillakin on käytännössä vähemmän intressiä vaatia ja valvoa niiden noudattamista, vaikka laki mahdollistaisikin jälkisanktioinnin.

Lisäksi hallituksen esityksen lähestymistapa huolellisuusvelvoitteeseen on turhan väljä. Tilausohjelmopalvelujen osalta ei vielä riitä, että huolellisuusvelvoite täyttyy tarjoamalla vanhemmille lapsilukkopalveluja, tai tiedottamalla ohjelmista, joiden avulla vanhemmat voivat kontrolloida internetin käyttöä. Jos palvelun tarjoajilta ei edellytetä että he todellisuudessa varmistavat sopijakumppaninsa iän, ikärajojen ylläpitäminen vesittyy välittömästi. Jos, kuten esityksessä muotoillaan ”huolellisuusvelvoite *voisi* koskea myös käyttäjän iän tunnistamista sellaisten kuvaohjelmien kohdalla, joihin ei sovelleta 6 §:ssä ehdotettua tarjoamisrajoitusta, *mikäli tämä olisi teknisesti mahdollista eikä aiheuttaisi kohtuutonta vaivaa*”, kuvaohjelmien tarjoajille ei aseteta mitään todellista vaatimusta tai edes kannustinta kehittää tai ottaa käyttöön luotettavia sähköisiä tunnistamismenetelmiä. Välineneutraliteettikin jo edellyttää, ettei henkilöllisyyden tarkistamista huolellisuusvelvoitteen täyttämiseksi edellytetä vain tallenteen ostajalta, ja jätetä saman ohjelman sähköisesti ostavan henkilöllisyyttä tarkistamatta, kuten nykyinen ehdotus näyttäisi mahdollistavan.

Olemme aiemmissa yhteyksissä tuoneet esille lapsen asemaa sopijakumppanina. Holhoustoimesta annetun lain 4:23 §:n mukaan vajaavaltaisella ei ole oikeutta tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, jollei laissa ole toisin säädetty. Lain 24 §:n mukaan vajaavaltainen voi itsenäisesti tehdä vain oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Alaikäiset tarvitsevat siten pääsääntöisesti huoltajiensa suostumuksen tekemiinsä oikeustoimiin. Lapsille ei voi markkinoida, tarjota tai myydä heidän kehitystään vaarantavia tai heille sopimattomaksi luokiteltuja hyödykkeitä. Sopimusoikeuden peruseriaatteisiin puolestaan kuuluu, että sopimuskumppani tunnustetaan. Palvelun tarjoajalla on velvollisuus huolehtia sellaisten järjestelmien käyttöönotosta, että

sopimuskumppani tunnistetaan ja alaikäiset tekevät vain heille sallittuja ostoksia, eikä tätä vastuuta voi siirtää vanhemmille.

Näistä syistä katsomme että **vähintäänkin K-16 ikärajan tulisi olla juridisesti sitova ja kriminalisoinnilla tehostettu**. Pelkät suositusluontoiset ilmaiset hallituksen esityksessä vahvan tunnistamisen käyttöön otosta jäävät liian helposti vain kauniiksi toivomuksiksi, ellei kieltoa ja sen kanssa käsi kädessä käyvää vahvaa tunnistamista oteta käyttöön myös tämän ikärajan kohdalla. Mikään medialukutaidon lisääminen tai vanhempien informoiminen ei korvaa sitä, että lasten kehitykselle haitallinen sisältö ei ole heidän saatavillaan.

Tilausohjelmalveluissa tulee kautta linjan edellyttää, että tarjoajat tunnistavat sopimuskumppaninsa ja alaikäiset tekevät vain heille sallittuja ostoksia. Tunnistamiseen liittyvät tekniikat kehittyvät koko ajan, esimerkiksi tietoyhteiskuntapäivänä 14.4.2010 on avattu FiCom-yhteistyössä tuotettu Mobiilivarmenne-sivusto <http://www.mobiilivarmenne.fi> ja uusi varmenne on tarkoitus ottaa käyttöön 2010 kuluessa. Tunnistamisen edellyttäminen lainsäädäntötasolla rohkaisisi tämänkaltaisten palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa. Viittaamme myös Liikenne ja Viestintävaliokunnan mietintöön 2/2010vp-HE87/2009 televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain muuttamisesta: Valiokunta pitää erittäin tärkeänä kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta, jonka puitteissa tulee voida laaja-alaisesti selvittää ja harmonisoida palvelujen tuottajien vastuut ja velvoitteet sekä tekniset ratkaisut (esto- ja tunnistusmenettelyt) lasten suojelemiseksi haitalliselta aineistolta riippumatta aineiston lähetystavasta (televisio, radio, internet tai mobiiliratkaisut).

Televisio-ohjelmien kohdalla pidämme erittäin tärkeänä sitä, että tv-ohjelmia verkossa esittävät ilmaisupalvelut eivät osaltaan vesitä ikärajoja, vaan että myös ilmaisupalvelujen osalta verkossa huolehditaan tehokkaasti estoin tai tunnistamismekanismien avulla, etteivät lapset pääse katselemaan heille vahingollista aineistoa. Tämän osalta kaipaamme esitykseltä tiukempaa otetta.

Vedenjakaja-aikaa alle 16-vuotiaille sopimattomien ohjelmien esittämisessä tulisi mielestämme siirtää yhdeksästä kymmeneen, koska lasten nukkumaanmenoajat ovat viime vuosina siirtyneet myöhemmäksi. Pelkkä tunnettuus ei ole riittävä syy pitää rajaa nykyisellä tasolla, varsinkin kun muuttuneista ikärajoista ja uusista sisältösymboleista tiedottamiseen on esityksen myötä tarkoitus panostaa.

Emme myöskään pidä tyydyttävänä sitä, että tämänhetkiset vedenjakaja-kellonajat ovat voimassa vain arkisin, eivät viikonloppuisin. On paljon vanhempia, jotka käyvät viikonloppuisin töissä tai eivät pääse silloin valvomaan lastensa television käyttöä. Yhdenmukainen menettely vedenjakaja-aikojen osalta helpottaa niiden omaksumista. Jos vedenjakaja-ajat eivät koske viikonloppuja, on vaara että lapset pääsevät helpommin näkemään ikävaiheeseensa sopimatonta ohjelmaa.

Lakiehdotuksen 10 §:n yksityiskohtaiset perustelut

Pykälän mukaan lapsen kehitykselle haitallisena pidetään kuvaohjelmaa, joka väkivaltaisuuksensa tai seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai ahdistusta aiheuttamalla taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla on omiaan vaikuttamaan haitallisesti lapsen kehitykseen. Pykälässä on tarkoitus säätää kuvaohjelman luokittelussa käytettävästä tulkintaperiaatteesta ja asiallisesti se vastaa voimassaolevaa lakia. Perusteluissa huomiota kuitenkin kiinnittää se, että luokittelukriteeri perustuu tieteellisiin arvioihin sisällöistä, joiden katselu voi *vakavasti vaarantaa lapsen kehitystä* (s.37), joka on vaikeammin täyttyvä ilmaisu kuin itse pykälässä mainittu haitallinen vaikutus lapsen kehitykseen. Perusteluosassa käytetään molempia ilmaisuja, mutta sitä lukiessa saa sen kuvan että perusteluilla kavennetaan itse pykälän

sanamuotoa ja kriteerinä on pikemminkin kehitystä vaarantava sisältö kuin haitallinen sisältö – myös esimerkit ovat lasten psyykeä kuormittavista ja stressireaktiota aiheuttavista kuvauksista. Vaikka luokittelijoille onkin tarkoitus jättää tietty tapauskohtainen harkinta, epäselväksi jää, missä määrin direktiivinkin edellyttämä suojelu lapsen moraalista kehitystä vaarantavalta aineistolta on ylipäättänsä mahdollista esim. ei-toivottavien käyttäytymismallien, ruman kielenkäytön, vihamielisten tai rikollisten ääri-ideologioiden tai huonojen tapojen osalta. Pienryhmä 1 on mietintönsä liiteosassa 2 todennut että kolme viimeistä eivät vaaranna terveyttä tai mielenterveyttä, eikä niiden siksi tulisi olla yksinään luokittelun perusteena. Ilmeisesti jotain mahdollisuuksia ottaa räikeimmät tapaukset väkivallan piiriin olisi pykälän yksityiskohtaisten perustelujen mukaan, mutta sekin lähtee siitä, ettei esim. ruma kielenkäyttö ”ole lapsen kehitystä *vakavasti vaarantavaa* sisältöä, vaan liittyy enemmänkin tapakulttuuriin ja käyttäytymisnormeihin”. Se lähtee myös rinnastussäännöksen kaventavasta tulkinnasta.

Pienryhmä 1 kuvaohjelmien luokittelujärjestelmistä ja ikärajoista vaikuttaa lähes yksinomaan pitäneen ehdotustensa kriteerinä vaarantavaa, jopa vakavasti vaarantavaa sisältöä, kuten olemme yllä jo todenneet 6 §:n yhteydessä. Pidämme näin minimalistista lähestymistapaa huolestuttavana, kun kyseessä on lakiesitys, joka tarkoitus on lasten suojeleminen. Lähestymistapa ei myöskään ole linjassa 10 §:n sanamuodon kanssa. Vaarantavuus terminäkin on lähinnä rikosoikeudellinen. Esityksessä on sinänsä ansiokkaasti otettu esiin lapsen sananvapauden liittyvät näkökohdat. Tasapainoisen kehityksen edellytykset ovat kuitenkin myös lapsen perustavaa laatua oleva ihmisoikeus, jotka on kiteytetty hyvin jo YK:n yleismaailmallisen lasten oikeuksien julistuksessa, jonka 2 periaate on että lapsen tulee saada nauttia erityistä suojelua ja hänelle tulee lainsäädännöllä tai muulla tavoin suoda edellytykset ruumiillisesti, henkisesti, moraalisesti, sielullisesti ja sosiaalisesti terveeseen ja normaaliin kehitykseen vapaissa ja ihmisarvon mukaisissa oloissa. *Säädettäessä tätä tarkoitettavia lakeja lapsen etujen tulee olla tärkeimpänä näkökohtana.*

Lakiehdotuksen 11 §

Pidämme hyvänä sitä, että ikärajoja täydennetään ohjelmien sisällöstä kertovilla symboleilla. Toisin kuin pientyöryhmä 1 ehdottaa, **ottaissimme mukaan myös rumasta kielenkäytöstä kertovan symbolin, joka esiintyy myös yleiseurooppalaisessa PEGI-järjestelmässä**, varsinkin jos rumaa kielenkäyttöä ei ole tarkoitus huomioida ikärajaluoituksessa. Pientyöryhmä on perustellut tämän symbolin poisjättämistä tarpeella pitää merkkien määrä vähäisenä ja sillä, että ruma kielenkäyttö ei ole lapsen kehitystä vaarantavaa sisältöä. He viittaavat myös Opetusministeriön julkaisemaan selvitykseen, jonka mukaan suomalaisvanhempien asettamassa tärkeysjärjestyksessä lapsille haitallisista sisällöistä kiroilu oli häntäpäässä. Lapsen kehitys pitää sisällään kuitenkin myös moraalisen kehityksen, kuten lainsäädäntöuudistuksen taustalla oleva direktiivikin tunnistaa. Ruma kielenkäyttö on kiroilun lisäksi paljon muutakin: se voi olla esimerkiksi huomattavan rivoa, herjaavaa, karkean seksististä tai rasistista, eikä esityksestä käy selkeästi ilmi, missä määrin tällaisen kielenkäytön on tarkoitus vaikuttaa ikärajojen luokitukseen.

Kuluttajansuojalaki edellyttää, että kuluttajat saavat oleellisen tiedon tuotteen sisällöstä ennen osto- tai hankintapäätöstä. Vanhempien tulee myös täysipainoisesti voida huolehtia lastensa kasvatuksesta, ja tällainen informaatio on heille tarpeen kasvatustehtäväänsä ja ostopäätöksiänsä tehdessään.

Pidämme lopuksi tärkeänä vielä sitä, että ikärajat ja symbolit tuodaan esille kaikissa kuvaohjelmien mainonnassa, mukaan lukien trailerit ja että mainoksia ei esitetä vedenjakaja-aikojen yhteydessä, tai sellaisten kuvaohjelmien yhteydessä, joiden ikäluokitus on alempi kuin mainoksen.